

קבוצה 5: יאן ואנטונינה ז'בינסקי

מה מניע אדם לסכן את חייו ואת חיי אשתו וילדיו למען אנשים זרים שאת רובם לא ראה מעולם? מה מביא את אותו אדם להסתבך ברשת מסועפת של מעשים שאינם חוקיים, שדין כל אחד מהם הוא מוות? ד"ר יאן ז'בינסקי, עיניו התכולות נוצצות מבעד למשקפיו, ענה על כך ללא היסוס: "הסתכנתי ונתתי להם את חסותי לא מפני שהיו יהודים, אלא מפני שהיו אנשים נרדפים. אילו הנרדפים היו גרמנים, הייתי נוהג באותה הצורה. מדובר היה בבני אדם שנגזרה עליהם כליה על לא עוול בכפם. זה היה מזעזע. מילאתי חובה אנושית פשוטה".

כשפרצה המלחמה והגרמנים הפציצו את ורשה היה ד"ר יאן ז'בינסקי מנהל גן החיות בעיר. גן החיות, שהיה מיוחד במינו, השתרע על שטח עצום, ואשתו של יאן, אנטונינה, טיפחה במקום גן ירוק יפהפה. ההפצצות הקשות על העיר הרסו חלק נכבד ממנו וכמה מבעלי החיים נהרגו. חודשיים לאחר הכיבוש הגיע למקום מנהל גן החיות הגרמני מברלין, לוץ האק. הוא הכיר את משפחת ז'בינסקי ולפני המלחמה היה עמם בקשרי ידידות. הפעם בא ובידו פקודה - להעביר את כל החיות בעלות הערך לגרמניה. האק אמר לאנטונינה שזו רק השאלה. אנטונינה לא האמינה לאף מילה.

בשביל להמשיך לחיות בגן נזקקו בני הזוג לאמתלה, שכן הכלובים עמדו ריקים, וז'בינסקי שכנע את האק להפוך את הגן לחווה לגידול חזירים שיזינו את חיילי הרייך השלישי המוצבים בוורשה. באותה השנה החלו להקים את הגטו היהודי בעיר, ולאחר המלחמה העיד ז'בינסקי כי כשביקש מהאק את האישור, ראה לנגד עיניו בין היתר אפשרות להבריח אוכל לידידיו בגטו. כעבור ימים אחדים הגיעו האק ואנשיו לפנות את הגן, העמיסו את בעלי החיים והעבירו אותם לגני חיות שונים בגרמניה, ואת החיות שנותרו צדו וירו בהן בדם קר.

ז'בינסקי קיבל תפקיד רשמי מידי הגרמנים והפך למפקח הכללי על הגנים הציבוריים בוורשה. בגטו היהודי אמנם לא היו גנים, ובכל זאת הגיע לשם ז'בינסקי, וכך החלה להתרקם רשת של הברחת מזון שז'בינסקי מילא בה תפקיד מפתח. יום אחד טלפן לז'בינסקי איש המחותרת הפולנית ואמר לו לצפות לאורחים. זו הייתה ההתחלה. אט אט התמלא ביתם של בני הזוג ז'בינסקי באורחים רבים, יהודים ולא יהודים שהיו זקוקים למקלט. רובם נזקקו למקלט זמני עד שיצליחו להשיג ניירות מזויפים. בין אלו שהתדפקו על דלתם היו יהודים בעלי מראה "פולני", ואלו הוצגו בפני העוזרת כקרובי משפחה. יהודים שצבע שערם ועיניהם היה כהה הועברו למרתף הבית ולכלובי החיות הריקים.

הבית המשיך לשקוק חיים, אורחים הוזמנו לארוחות ערב ולערבי מוזיקה, שכן אנטונינה האמינה שבתוך ההמולה הכללית אפשר יהיה להחביא אנשים ביתר קלות. לא כל האנשים יכלו לצאת מהגטו בעצמם, וז'בינסקי החל להיכנס לגטו לשם כך. דרך מעבר מסוים שבו עמד שומר פולני ששוחד בכל פעם, רק קצת כדי שלא יחשוד, החל להוציא מהגטו אדם אחד בכל פעם. יום אחד עצר אותו השומר ושאל לזהות האיש שבחברתו. ז'בינסקי הגיב בקור רוח, העמיד פנים שהוא כועס, אך זה לא הועיל. לבסוף, באמצעות תעודה מזויפת של רשות הגנים, הצליח להעביר את היהודי עמו. בפעם אחרת הוציא מהגטו אשת חבר, האנטומולוג שמעון טננבאום שנפטר בגטו, ושמה לזכרה. גם אז התקשו לצאת מהגטו, ושוב בתושייה רבה הצליח ז'בינסקי לשכנע את השומרים, אבל כשיצאו מהגטו עמדו לפניהם שני חיילים גרמנים. לזכרה נתקפה פחד גדול וביקשה להתחיל לרוץ. ז'בינסקי אחז בידה, הרים מהקרקע בדל סיגריה, הצית את הבדל, שילב את זרועו בזרועה והחל לפסוע בשלווה.

שמו של ז'בינסקי נודע בקרב אנשי המחותרת הפולנית, שהקימה ארגון הצלה ליהודים ושמו ז'גוטה. הם המשיכו לשלוח לז'בינסקי אנשים ואלה לנו בתוך הכלובים. בערב היה

נשלח להעביר אוכל לכלובים בנם של יאן ואנטונינה, רישארד. אביו היה אומר לו: "הגיע הזמן להאכיל את הטווסים", והכוונה הייתה לדייריו היהודים של גן החיות. בין המשפחות הקבועות במקום הייתה משפחת לוי, שהגיעה לבית ז'בינסקי באחד הערבים וביקשה עזרה. במשך שנתיים חי שם עורך הדין לוי עם אשתו ובנותיו.

באחד מערבי דצמבר של שנת 1942 נשמעה דפיקה בדלת, והבן רישארד רץ לפתוח. בפתח עמדה רגינה קניגסוויין עם שני ילדיה, בני חמש ושלוש. רגינה הייתה בתו של סובול, שלפני המלחמה היה ספק הפירות לגן החיות. אנטונינה ראתה את רגינה ודמעות עמדו בעיניה. היא הכניסה אותה הביתה מיד. בימים הראשונים לנו רגינה וילדיה בביתן האריות. את בעלה של רגינה, שמואל, הוציא ז'בינסקי מהגטו בדרכיו הידועות. לדברי רגינה, "בזמנים אלה היה גן החיות כתיבת נוח - מלא אנשים בתוך המבול הגדול". הבן רישארד נדרש כל התקופה לשמור סודות, ובאופן כללי ביקשו ממנו הוריו פשוט לשתוק.

"באותה תקופה", סיפר יאן ז'בינסקי, "הייתי מעורב גם בפעולות מגוונות אחרות, ולגרמנים היו סיבות רבות לתלות אותי, בין השאר הרציתי באוניברסיטאות פולניות לא חוקיות, הייתי פעיל במחתרת הפולנית ובגן החיות שלי היו סליקים של נשק, כך שהסתרת יהודים כבר לא העלתה או הורידה... הגיבורה האמיתית הייתה אשתי. היהודים היו בביתה כל הזמן והיא שדאגה לשלומם ולכל מחסורם, בלי להתלונן ובלי להתעייף, ולמרות הפחד שחלחל בנו כל העת".

בקיץ של שנת 1944 פרץ מרד פולני בעיר וז'בינסקי נפצע בקרבות, ולאחר מכן נלקח בשבי הגרמני. אנטונינה נותרה לבדה עם תינוקת בת ארבעה חודשים ועם בנה הצעיר, ונעתרה לבקשה נואשת להחזיק עמה את שתי בנותיו היהודיות של עורך הדין לוי. כך התגלגלה בדרכים לא דרכים 120 ק"מ ברגל, עם ארבעה ילדים צעירים. כשהגיעה לעיירה לוביץ' לא יכלה לפרנס את הילדים ומצבה העגום נודע בדרך נס לוועד היהודי שהיה קיים עוד בוורשה. באמצעות אחת מהפעילות הצליח הוועד להעביר לה בחשאי סכום כסף.

בשנים שלאחר המלחמה המשיך יאן ז'בינסקי לנהל את גן החיות למשך תקופת מה. לאחר מכן פרש, אך המשיך לעסוק רבות בעולם החי. מאז ומעולם העדיף לדבר על אהבת החיות מאשר על אהבת האדם שבו, פשוט כי הנושא הראשון לא היה מביא אותו במבוכה...

- מהי המוטיבציה למעשה ההצלה של יאן ואנטונינה ז'בינסקי? אילו שאיפות להצלה מופיעות בקטע?
- במה הועסק המציל וכיצד סייע לו הדבר במעשה ההצלה?
- כתבו לפניכם לפי קטע זה את גילם המשוער של המצילים, את מעמדם ומצבם המשפחתי, השכלתם, השתייכותם הפוליטית ואת ארץ מוצאם אם אלה מצוינים בכתוב או עולים ממנו. כיצד לדעתכם השפיעו אלה על המעשה?
- האם ישנם אנשים אחרים מלבד המצילים העיקריים שנשאו את נטל ההצלה ביום-יום?
- מהי מידת המסירות של המצילים לחיי האנשים שהצילו?
- מהו מחיר העזרה וההצלה? עד כמה היו המצילים מודעים לסכנה?
- אילו תחנות של בחירה אתם יכולים לזהות במהלך סיפורם של יאן ואנטונינה ז'בינסקי?

שאלות לדיון